

Cyngor Sir Ynys Môn

Adroddiad Sgriwtini

Pwyllgor:	Pwyllgor Sgriwtini Partneriaeth ac Adfywio
Dyddiad:	17 Mawrth 2026
Pwnc:	Cyflwyno diweddariad ar gynnydd diweddar mewn perthynas â sefydlu Porthladd Rhydd Ynys Môn
Cadeirydd Sgriwtini:	Y Cynghorydd Dylan Rees

1. Pwy fydd yr aelod portffolio / swyddog arweiniol a fydd yn cyflwyno'r adroddiad?

Aelod Portffolio	Rôl
Y Cynghorydd Gary Pritchard	Aelod Portffolio Datblygu Economaidd
Swyddog Gwasanaeth (Cefnogi)	Rôl
Tudur H. Jones	Prif Swyddog - Datblygu Economaidd

2. Pam y gofynnir i'r Pwyllgor Sgriwtini ystyried y mater

Er mwyn i'r Pwyllgor dderbyn diweddariad ar gynnydd a datblygiad Porthladd Rhydd Ynys Môn.
--

3. Rôl y Pwyllgor Sgriwtini ac Argymhellion

- ☐ Er sicrwydd
- ☐ Er argymhelliad i'r Pwyllgor Gwaith
- ☒ Er gwybodaeth

Argymhelliad/argymhellion: 1. Cydnabod rôl y Cyngor o ran datblygu Porthladd Rhydd Ynys Môn, gan gynnwys cyflwyno'r Achosion Busnes Amlinellol a Llawn. 2. Cydnabod cadernid y trefniadau llywodraethu a throsglwyddo o'r Bwrdd Cysgodol i'r Bwrdd Llawn 3. Nodi'r camau nesaf o ran sefydlu a chadarnhau'r Porthladd Rhydd.
--

4. Sut mae'r argymhelliad/argymhellion yn cyfrannu at amcanion Cynllun y Cyngor?

Datblygwyd Porthladd Rhydd Ynys Môn yn unol â gweledigaeth, amcanion a gwerthoedd Cynllun y Cyngor 2023-2028. Mae'n canolbwyntio'n benodol ar gydweithio, yr iaith Gymraeg, hyrwyddo'r ynys a hyrwyddo cyfleoedd fydd yn creu swyddi ac yn tyfu'r economi. Mae amcanion y Porthladd Rhydd yn cyd-fynd yn agos ag amcanion Cynllun y Cyngor.

5. Themâu sgriwtini allweddol

1.

Themâu allweddol y dylai'r Pwyllgor Sgrwtini ganolbwyntio arnynt:

1. Cydweithio gyda rhanddeiliaid
2. Amcanion corfforaethol
3. Y Camau Nesaf

6. Pwyntiau allweddol / crynodeb

a) Cyflwyniad i Borthladdoedd Rhydd

Ardaloedd dynodedig yw Porthladdoedd Rhydd lle mae nifer o gymhellion economaidd ar gael i ysgogi'r economi leol ac annog twf a buddsoddiad. Ar ddiwedd 2022, gwahoddodd Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru ymgeiswyr i gyflwyno cynigion am Borthladdoedd Rhydd.

Mae'r Porthladd Rhydd yn gyfle i ddenu buddsoddiad newydd sylweddol gan y sector preifat ar Ynys Môn, rhywbeth sy'n hynod o bwysig o ystyried y cyd-destun, sef bod yr ynys wedi colli nifer sylweddol o swyddi yn ystod y 10 mlynedd ddiwethaf. Mae Porthladdoedd Rhydd yn cynnig cymhellion ac yn llacio rheolau'n gysylltiedig â threth, tollau, trethi busnes, arloesi a chefnogaeth yn gysylltiedig â masnach a buddsoddi. Ni fydd nwyddau sy'n dod i mewn i'r Porthladd Rhydd yn ddarostyngedig i gyfundrefn drethi a thollau arferol y DU.

Roedd cryfder a llwyddiant y cais yn seiliedig ar ddyfnder y berthynas sy'n bodoli rhwng y Cyngor a Stena ers 30 mlynedd, a bydd yn cryfhau'r berthynas ymhellach a datblygu ffordd newydd o gydweithio rhwng y ddau sefydliad.

b) Porthladd Rhydd Ynys Môn

Gweledigaeth Porthladd Rhydd Ynys Môn yw datblygu i fod yn hwb ar gyfer arloesi, ynni carbon isel a masnach ryngwladol.

Mae gan y Porthladd Rhydd dri Amcan, sef:

- Hybu gweithgarwch economaidd, lefelau sgiliau a chyfleoedd cyflogaeth, gan greu mwy o gyfleoedd i bobl leol.
- Lleihau nifer y bobl sy'n teithio oddi ar yr ynys i weithio a nifer y bobl sy'n mudo o'r ardal, er mwyn gwarchod a chryfhau'r iaith Gymraeg.
- Meithrin arloesi, gwella masnach a'n mantais gystadleuol mewn sectorau allweddol.

Er mwyn cyflawni'r Weledigaeth a'r Amcanion, mae cais Porthladd Rhydd Ynys Môn yn cynnwys yr egwyddorion canlynol:

1. Denu mewnfuddsoddiad a chynyddu gweithgarwch economaidd
2. Gyrru arloesi trwy ein holl weithgareddau Porthladd rhydd

3. Adeiladu ar y Rhaglen Ynys Ynni a bod yn arweinydd byd-eang mewn perthynas â chynhyrchu ynni carbon isel
4. Hybu Masnach Ryngwladol
5. Gwellu Sgiliau a Chyfleoedd Lleol
6. Cynyddu Cynhyrchiant
7. Gwarchod a chryfhau'r iaith Gymraeg a diwylliant Cymreig
8. Cyfrannu at sero net a datgarboneiddio
9. Darparu amodau gweithio teg a gwarchod ansawdd yr amgylchedd

Amcangyfrifir y gallai 4,900 o swyddi ychwanegol gael eu creu o fewn y Porthladd Rhydd, ac y gallai gefnogi swyddi anuniongyrchol eraill ar hyd a lled Gogledd Cymru.

Mae'r safleoedd canlynol wedi'u cynnwys yn y Porthladd Rhydd, naill ai fel safleoedd treth neu safleoedd tollau:

1. Parc Ffyniant (230 acer) (hen safle Alwminiwm Môn) - mae'r tir yn eiddo i Anglesey Land Holdings. Derbyniwyd y caniatâd cynllunio oedd yn angenrheidiol ym mis Medi 2025.
2. Tir Parc Cybi (203 acer) - mae'r tir yn eiddo i Lywodraeth Cymru, Conygar a Land & Lakes
3. Tir M-SParc (49 acer) - mae'r tir yn eiddo i Brifysgol Bangor a'r Cyngor
4. Safleoedd Bryn Cefni (32 acer) - mae Tregarnedd, safle Peboc a hen safle 2Sisters yn eiddo i'r Cyngor ac Anglesey Land Holdings
5. Rhosgoch (203 acer) - mae'n eiddo i Anglesey Land Holdings
6. Safle Octel (61 acer) - mae'n eiddo i Carbon3.ai

c) Penderfyniad ar y Porthladd Rhydd a Datblygu Achosion Busnes

Fe wnaeth Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru gymeradwyo'r Achos Busnes Llawn (ABLI) ym mis Gorffennaf 2025, a chafodd y gymeradwyaeth ei chadarnhau mewn cyhoeddiad cyhoeddus fel rhan o'r Gyllideb (Tachwedd 2025).

Mae hyn yn dilyn cyfnod hir o weithio gyda Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru i lunio Achos Busnes Amlinellol (ABA) a'r Achos Busnes Llawn. Cyflwynwyd yr ABA yn wreiddiol ym mis Rhagfyr 2023 a derbyniwyd adborth ffurfiol gan y ddwy Lywodraeth ym mis Ionawr 2024. Rhoddwyd sylw i'r gweithredoedd a godwyd yn yr adborth cyn dechrau paratoi'r Achos Busnes Llawn (ABLI). Fodd bynnag, cyhoeddwyd y byddai Etholiad Cyffredinol yn cael ei gynnal ym mis Gorffennaf 2024, gan achosi oedi annisgwyl. Cymeradwywyd yr ABA yn ffurfiol ym mis Rhagfyr 2024, yn dilyn ethol llywodraeth newydd ac roedd hyn yn llwyddiant ac yn garreg filltir arwyddocaol yn y broses. Cyflwynwyd yr ABLI ym mis Ionawr 2025. Dim ond dwy "Weithred Allweddol" i roi sylw iddynt oedd wedi'u cynnwys yn yr adborth anffurfiol a dderbyniwyd gan y ddwy Lywodraeth ym mis Mawrth 2025. Cwblhawyd y gweithredoedd hyn gan olygu fod modd cymeradwyo'r ABLI ym mis Gorffennaf 2025.

d) Dynodi Safleoedd Treth

Roedd sicrhau fod safleoedd treth yn cael eu dynodi yn garreg filltir arwyddocaol ac mae'n golygu fod y safleoedd yn cael eu cydnabod o dan y gyfraith fel ardaloedd daearyddol lle gall busnesau fanteisio ar ryddhad treth er mwyn denu buddsoddiad, masnach a swyddi i adfywio ardaloedd ledled y sir lle mae'r angen mwyaf.

Dynodwyd y safleoedd treth Canol Môn (lleoliadau MSParc a Llangefni) a Pharth Ffyniant Môn (Caergybi) yn llwyddiannus ac maent yn weithredol ers 23 Ionawr 2025.

Derbyniodd Safle Treth Gogledd Môn (gan gynnwys Octel a Rhosgoch) y dynodiad ar 21 Tachwedd 2025.

e) Rôl y Cyngor Sir o ran Gwireddu'r Porthladd Rhydd (Corff Atebol)

Mae'n rhaid i'r Cyngor weithredu fel Corff Atebol ar gyfer y Porthladd Rhydd. Mae hyn felly'n rhoi mwy o gyfrifoldeb i'r Cyngor, ond mae'n golygu hefyd fod ganddo fwy o ddylanwad a rheolaeth o ran cyflawni'r rhaglen, yn enwedig mewn perthynas â'i gyfrifoldebau statudol.

Gan mai'r Cyngor Sir fydd yn gweinyddu'r arian (sef arian grant sy'n cynnwys £1m o gyllid refeniw a £25m o arian cyfalaf sbarduno), byddwn - fel Corff Atebol - yn llwyr gyfrifol am sicrhau cydymffurfiaeth lawn â rheolau prynu'r sector cyhoeddus wrth wario'r arian, yn ogystal â monitro ac adrodd ar yr holl wariant cysylltiedig. Bydd y Cyngor (trwy'r Swyddog Adran 151) yn sicrhau fod yr Achosion Busnes sy'n ymgeisio am yr arian sbarduno gwerth £25m yn mynd i'r afael â materion yn ymwneud â rheoli cymorthdaliadau, gwerth am arian a rheolau caffael, a'u bod yn gallu dangos bod angen arian cyhoeddus arnynt.

Ar hyn o bryd mae'r Cyngor wrthi'n gwneud gwaith datblygu prosiect ar hen safle Peboc yn Llangefni, er mwyn manteisio ar yr arian sbarduno i gaffel, dymchwel ac adfer y safle.

Mae Prifysgol Bangor wrthi'n paratoi achos busnes hefyd ar gyfer yr Adeilad Egni yn M-SParc. Bwriedir defnyddio arian sbarduno law yn llaw â chyllid arall (gan gynnwys cyllid Bargaen Dwf Gogledd Cymru) ar gyfer gwariant cyfalaf ar y gwaith adeiladu.

Bydd y Porthladd Rhydd hefyd yn cadw trethi busnes, am 25 mlynedd, gan fusnesau cymwys sy'n meddiannu safleoedd ar y safleoedd treth dynodedig. Bydd yr arian a gynhyrchir yn dibynnu ar faint o adeiladau busnes fydd yn cael eu meddiannu, a pha fath o fusnesau ydynt, ond gallai fod cymaint â nifer o filiynau o bunnoedd. Gellir gwario'r arian hwn ar weithgareddau amrywiol sy'n cyflawni amcanion y Porthladd Rhydd, gan gynnwys ei weithrediadau ei hun a gwariant cyfalaf.

Fel Corff Atebol, felly, bydd y Cyngor yn gyfrifol am y canlynol:

1. Derbyn arian ar ran y Porthladd Rhydd a bod yn gyfrifol am ei weinyddu'n briodol
2. Cymeradwyo cyllideb weithredol flynyddol y Porthladd Rhydd
3. Sefydlu a chynnal system ariannol i gofnodi'r holl arian sy'n cael ei dderbyn a'i wario ar ran y Porthladd Rhydd
4. Ymgorffori trefniadau llywodraethu da wrth wneud penderfyniadau, gan ddilyn egwyddorion Nolan
5. Adolygu a chymeradwyo achosion busnes ar gyfer prosiectau i'w cyllido gan arian cyfalaf sbarduno a phrosiectau'n gysylltiedig â threthi busnes a gedwir
6. Penderfynu pa fusnesau sy'n gymwys i dderbyn rhyddhad trethi busnes
7. Sicrhau fod penderfyniadau a gweithgareddau'r Porthladd Rhydd yn dryloyw, eu bod yn seiliedig ar dystiolaeth ac yn cynnig gwerth am arian
8. Cadw'r wybodaeth angenrheidiol a sicrhau fod yr holl wybodaeth sy'n ofynnol ynglŷn â gwariant, gweithgareddau a chanlyniadau'n cael ei monitro, ei chofnodi a'i hadrodd yn briodol.
9. Gweithredu fel un pwynt cyswllt ar gyfer y Llywodraeth mewn perthynas â phob mater yn ymwneud â'r Awdurdod Arweiniol/Corff Atebol yn gysylltiedig â'r Porthladd Rhydd
10. Cydymffurfio â gofynion Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU ar gyfer monitro ac arfarnu (megis casglu a darparu data mewn perthynas â swyddi newydd, busnesau a grëwyd, sgiliau a buddsoddiad, yn ogystal â buddsoddiad preifat a ddenwyd) ayb.

f) Porthladd Rhydd Ynys Môn - y Cwmni a'r Bwrdd

Mae'r Cyngor wedi sefydlu'r cwmni cyflawni yn llwyddiannus, sef cwmni cyfyngedig trwy warant - Porthladd Rhydd Ynys Môn - yn ogystal â'r Bwrdd Cysgodol er mwyn darparu'r strwythurau llywodraethu a throsolwg sy'n ofynnol gan y ddwy Lywodraeth.

Er mai'r Cyngor yw unig aelod y Cwmni ar hyn o bryd, bydd yr aelodaeth yn cael ei ymestyn i gynnwys tîffeddiannwyr a rhanddeiliaid allweddol, sef Prifysgol Bangor, Menter Môn a Grŵp Llandrillo Menai.

Ni fydd Stena na Chyd-bwyllgor Corfforedig Gogledd Cymru'n aelodau o'r cwmni, ond bydd ganddynt sedd ar Fwrdd y Porthladd Rhydd. Bydd Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru yn mynychu cyfarfodydd y Bwrdd fel 'sylwedyddion'

Mae gan y Cwmni Gytundeb Aelodau drafft a gymeradwywyd gan y rheiny fydd yn aelodau yn y dyfodol, a byddant yn ei lofnodi a'i fabwysiadu (ynghyd ag Erthyglau cyfatebol) pan fyddant yn ymuno a phan fydd y Cwmni'n llwyr weithredol.

Mae polisïau allweddol y Cwmni (adnoddau dynol, caffael, recriwtio ac ati) yn cyd-fynd â pholisïau'r Cyngor, ond maent wedi cael eu haddasu i adlewyrchu gofynion Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru mewn perthynas â'r Porthladd Rhydd. Bydd Porthladd Rhydd Ynys Môn yn endid/gwmni ar wahân fydd yn gyfrifol wireddu a gweithredu'r Porthladd Rhydd, felly mae rhyddid ganddo i fabwysiadu polisïau sy'n wahanol i rai'r Cyngor.

Cynhaliwyd nifer o gyfarfodydd o'r Bwrdd Cysgodol cyn trosglwyddo i'r Bwrdd Llawn (bydd hynny'n digwydd ar ôl i'r Cyngor a'r ddwy Lywodraeth lofnodi'r Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth) ac, yn dilyn hynny, bydd y cyllid cyfalaf, sef £25m o gyllid sbarduno, yn cael ei ryddhau.

Ar ôl llofnodi'r Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth, bydd y Cyngor hefyd yn cynnal proses recriwtio ar gyfer y cwmni ac, wrth i'r cwmni dyfu a'r gwaith o gyflawni amcanion y Porthladd Rhydd ddwysau, rhagwelir y bydd yn ehangu i gynnwys swyddogaethau'n gysylltiedig ag Arloesi, Sgiliau a Marchnata.

g) Y Camau Nesaf ar gyfer Porthladd Rhydd Ynys Môn

Wrth i'r pwyslais symud o ddatblygu i gam cyflawni'r rhaglen Porthladd Rhydd, bydd nifer o weithgareddau blaenoriaeth yn mynd rhagddynt yn ystod yr wythnosau a'r misoedd nesaf:

Llywodraethu:

1. Llofnodi'r Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth yn ffurfiol gyda'r ddwy Lywodraeth a symud o'r cam datblygu i'r cam cyflawni.
2. Rhoi'r strwythurau llywodraethu ar waith er mwyn datgloi a gwario'r dyraniad o £25m o arian sbarduno.
3. Sefydlu strwythurau gweithredol ffurfiol, gan gynnwys cyllidebau, strategaethau gweithredu (sgiliau, arloesi, sero net ayb), polisïau AD a pholisïau eraill ac ati.

Recriwtio:

4. Recriwtio i'r swyddi angenrheidiol er mwyn rhoi sicrwydd i'r ddwy Lywodraeth wrth i ni symud ymlaen i gam cyflawni'r rhaglen Porthladd Rhydd.

Datblygu Safleoedd Treth

5. Parhau i gefnogi ein rhanddeiliaid wrth iddynt barhau i ddatblygu'r safleoedd treth ledled yr Ynys, yn barod ar gyfer cyfleoedd buddsoddi a chreu swyddi.
6. Parhau i wneud yr holl waith angenrheidiol cyn datblygu hen safle Peboc yn Llangefnî.

h) Risgiau'n gysylltiedig â Phorthladd Rhydd Ynys Môn

Mae risgiau'n gysylltiedig â datblygu rhaglen hynod gymhleth a newydd a gellir crynhoi'r prif risgiau a nodwyd fel a ganlyn:

1. Rheoli risgiau; rheoli rhanddeiliaid a rheoli disgwyliadau.
2. Rheoli, dyrannu a chydymffurfio â rheolau mewn perthynas â'r arian sbarduno gwerth £25m.
3. Adnoddau a chapasiti o fewn y Cyngor i barhau i chwarae rôl holl bwysig o fewn y Porthladd Rhydd wrth gystadlu â blaenoriaethau eraill.
4. Gwarchod rhwymedigaethau statudol y Cyngor.
5. Yr angen am lywodraethu cadarn, a rôl hirdymor y Cyngor a'r adnoddau sydd eu hangen i gyflawni'r rhaglen Porthladd Rhydd yn effeithiol a chan gydymffurfio â gofynion.
6. Effaith bosib y Porthladd Rhydd ar gymunedau lleol, yr iaith Gymraeg a diwylliant Cymreig.
7. Bod y Cyngor - a phartneriaid - yn methu â manteisio'n llawn ar y cyfle sy'n cael ei gyflwyno trwy sicrhau statws Porthladd Rhydd Ynys Môn.

7. Asesiadau effaith

7.1. Effeithiau posibl ar y grwpiau a warchodir o dan Ddeddf Gydraddoldeb 2010

Dim - mae'r Porthladd Rhydd wedi cynnal Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb ac mae'r ddwy Lywodraeth wedi ei gymeradwyo.

Mae'r Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb yn dod i'r casgliad mai'r effeithiau sylweddol mwyaf tebygol ar gydraddoldeb yw'r rhai sy'n deillio o greu mwy o swyddi, a gallai hynny olygu fod mwy o bobl ifanc yn aros yn yr ardal, ac y byddai hynny'n cryfhau'r Gymraeg yn lleol a lleihau anghydraddoldeb economaidd-gymdeithasol.

Pan fydd dyluniadau manwl a chynlluniau gweithredu'n cael eu datblygu ar gyfer elfennau unigol, mae'r Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb yn argymhell y dylid canolbwyntio'n benodol ar sicrhau fod effeithiau amwynder sy'n effeithio ar breswylwyr a chyfleusterau cymunedol yn cael eu lliniaru, er mwyn lleihau neu osgoi unrhyw effeithiau posib ar gydraddoldeb. Bydd y broses gynllunio ar gyfer pob cynnig unigol yn sicrhau fod ystyriaeth briodol yn cael ei roi i'r effeithiau.

7.2. Effeithiau posib ar y rhai hynny sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol (penderfyniadau strategol)

Cadarnhaol - gallai'r Porthladd Rhydd greu cyfleoedd cyflogaeth sylweddol ym mhob sector, gan gynnwys swyddi lefel mynediad.

7.3. Effeithiau posibl ar gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Cadarnhaol - bydd y Porthladd Rhydd yn sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg trwy ddarparu polisïau

7.4. Effaith bosib ar darged Carbon Sero Net y Cyngor

Cadarnhaol - mae'r Porthladd Rhydd wedi llunio cynllun Sero Net trwyadl ac mae'r ddwy Lywodraeth wedi ei gymeradwyo

8. Goblygiadau Ariannol

Niwtral - nid oes unrhyw oblygiadau ariannol i'r Cyngor Sir gan fod grant gan y ddwy Lywodraeth wedi talu'r costau datblygu.

9. Atodiadau

10. Awdur yr Adroddiad a phapurau cefndir

Ebrill 2025 - Adroddiad Diweddarau i'r Pwyllgor Sgriwtini [Porthladd Rhydd](#)